इङ्गं न पश्यति । तस्य स्थौल्यं परिमाणञ्चाह विष्णुः "कनिष्ठाग्रसमं स्थौल्यं सकूर्चं द्वादशाङ्गुलम् । प्रातर्भूत्वा च यतवाक् भक्षयेद्दन्तधावनम्" मरीचिः द्वादशाङ्गुलञ्च वैश्यानां शूद्राणान्तु षडङ्गुलम् । चतुरङ्गुलमानेन नारीणां विधिरुच्यते । अन्तरप्रभवानाञ्च षडङ्गुलमुदाहृतम्"। दन्तधावनदन्तपवनशब्देऽधिकं दृश्यम् । [राजनि०

दन्तकाष्ठक न० दन्तधावनोपयोगि काष्ठमस्मात् । आङ्गुल्यवृक्षे

दन्तकूर पु० दन्ताः कूरमन्नमिव चर्व्यत्वात् यत्र । संग्रामे नीलकण्ठः "माद्रीपुत्रः सहदेवः कलिङ्गान् समागतानजयद्दन्तकूरे" भा० उ० २२अ० । "अयं कपाटेन जघान पाण्ड्यं तथा कलिङ्गान् दन्तकूरे ममर्द" ४७ अ० ।

दन्तक्रूर पु० दन्ताः क्रूरा यत्र ।१देशभेदे २तन्नृपे च नीलक० । "ब्रह्मद्विषाञ्चाथ तस्मिन् सहस्राणि चतुर्दश । पुनरन्यानि जग्राह दन्तक्रूरं जघान ह" भा० द्रो० ७० अ० ।

दन्तघर्ष पु० ६त० । दन्तानां परस्परघर्षभेदे । "यस्य वै भुक्तमात्रस्य हृदयं बाधते क्षुधा । जायते दन्तघर्षश्च स गतायुः स्मृतो बुधैः" मार्क० पु० ।

दन्तचाल पु० दन्तानां चालश्चलनमत्र । सुश्रुतोक्ते आतुरोपद्रवभेदे (दाँतनड़ा) । आतुरोपद्रवोपक्रमे "नेत्रस्तम्भं निमेषञ्च तृष्णां कासं प्रजागरम् । लभन्ते दन्तचालञ्च तांस्तानन्यानुपद्रवान्" ।

दन्तच्छद पु० दन्ताश्छाद्यन्तेऽनेन छद–णिच्–घ ह्रस्वः । ओष्ठे (ठोँट) हलायुधः । "निंस्ते दन्तच्छदं न वा" भट्टिः । "दन्तच्छदैः सव्रणदन्तचिह्नैः" ऋतुसंहारः ।

दन्तच्छदोपमा स्त्री दन्तच्छद ओष्ठ उपमीयतेऽनया अङ् । बिम्बीलतायाम् (तेलाकुचा) राजनि० । तत्फलेन हि ओष्ठसादृश्यं प्रसिद्धम् ।

दन्तजात त्रि० जातो दन्तोऽस्य निष्ठान्तत्वात् परनिपातः । १जातदन्ते । "दन्तजातेऽनुजाते वा कृतचूड़े च संस्थिते" मनुः । दन्तजननं तज्जननयोग्यकालश्चोभयमपि दन्तजातशब्देनोच्यते । गर्भोपनिषदि सप्तममासे दन्तजननकालस्योक्तत्वात् तत्र दैवात् दन्तानुत्पत्तावपि जातदन्तकालत्वात् दन्तजनन इवाशौचनिमित्तता" शुद्धित० ।

दन्तजाह न० दन्तानां मूलं कर्णा० जाह । दन्तमूले ।

न्तदर्शन न० दन्तानां दर्शनम् दृश–णिच्–ल्युट् । युद्धस्यादौ योधानां प्रतियोधं प्रति स्वदन्तान् बहिष्कृत्य दर्शने (दाँतखाड़टि) "दन्तदर्शनमारावस्ततो युद्धं प्रवर्त्तते" भा० व० उ० ७१ अ० ।

दन्तधावन पु० दन्तान् धावयति शोधयति धाव–ल्यु । १खदिरवृक्षे २गुञ्जकरञ्जे, राजनि० ३बकुले शब्दच० । एतेषां तत्साधनत्वात् तथात्वम् भावे ल्युट् । ४दन्तमार्जने तत्प्रकारो यथा "प्रातर्भङ्क्त्वा च मृद्वग्रं कषायं कटुतिक्तकम् । भक्षयेद्दन्तधावनं दन्तमांसान्यबाधयन् । तस्य काष्ठानि यथा "केऽप्यत्र करवीराम्रकरञ्जबकुलासनान् । दन्तकाष्ठार्थमन्ये तु सर्वान् कण्टकिनोऽभ्यधुः । खदिरश्च कदम्बश्च करञ्जश्च वटस्तथा । तिन्तिड़ी वेणुपृष्ठञ्च आम्रनिम्बौ तथैव च । अपामार्गश्च बिल्वश्च अर्कश्चोडुम्बरस्तथा । एते प्रशस्ताः कथिता दन्तधावनकर्मणि" । तत्र निषिद्धकाष्ठानि यथा "गुवाकतालहिन्तालखर्जूरैः केतकीयुतैः । नारिकेलेन ताड्या च न कुर्य्याद्दन्तधावनम्" । तस्य दिगभेदमुखभेदे शुभाशुभफलं यथा "मृत्युः स्याद्दक्षिणास्येन पश्चिमास्येन चामयः । पूर्वास्येनोत्तरास्येन सम्पदो दन्तधावनात्" । तस्य तिथिविशेषे निषेधो यथा "प्रतिपद्दर्शषष्ठीषु नवम्येकादशीषु च । दन्तानां काष्ठसंयोगो दहत्यासप्तमं कुलम्" । दन्तघर्षणानन्तरं चक्षुःसेचनं यथा । दन्तानूर्द्ध्वमधो घृष्ट्वा प्रातः सिञ्चेच्च लोचने । तोयपूर्णमुखस्तेन दृष्टिराशु प्रसीदति" । रोगविशेषे दन्तकाष्ठवर्जनं यथा "अर्दितः कर्णशूली च दन्तरोगी नवज्वरी । शोषी कासी च मूर्च्छार्त्तो दन्तकाष्ठं विवर्जयेत्" । तस्य गुणा यथा "निहन्ति वक्त्रवैरस्यं जिह्वादन्ताश्रितं मलम् । आरोग्यं रुचिमाधत्ते सद्यो दन्तविशोधनम्" इति राजवल्लभः । "कृतशौचस्ततः प्राज्ञः कुर्य्याद्दन्तस्य धावनम् । जिह्वाया मार्जनञ्चापि रसालच्छदनादिभिः । दक्षिणाभिमुखो भूत्वा पश्चिमाभिमुखस्तथा । न दन्तधावनं कुर्य्यात् कुर्य्याच्चेन्नारकी भवेत् । मध्यमानामिकाभ्याञ्च वृद्धाङ्गुष्ठेन च द्विजः । दन्तस्य धावनं कुर्य्यात् तर्जन्या न कदाचन । अश्वत्थवटबिल्वानां धात्र्याः काष्ठिकया बुधः । न दन्तधावनं कुर्य्यात्तथेन्द्रसुरसस्य च । नित्यक्रियाफलं प्रेप्सुस्त्वरया दन्तधावनम् । प्रभाते कुरुते प्राज्ञः सूर्य्योदयविवर्जिते । सूर्य्योदये द्विजश्रेष्ठ ! यः कुर्य्याद्दन्तधावनम् । नित्यक्रियाफलं तस्य सर्वमेव विनश्यति । यः स्नानसमये कुर्य्यात् जैमिने ! दन्तधावनम् । निराशाः पितरो यान्ति तस्य देवाः सुरर्षयः । दन्तस्य धावनं कुर्य्याद्यो मध्याह्नापराह्णयोः । तस्य पुष्पं न गृह्णन्ति देवताः पितरो जलम् । स्नानकाले